

Heimans en Thijsse

Nieuwsbrief

Mededelingenblad van de Heimans en Thijsse Stichting
Redactie Lydia Haafkens en Eddy van der Maarel

nummer 46 juni 2014

Van het bestuur

Het bestuur is allereerst erg blij met de grote opkomst van donateurs op de jaarvergadering. Thomas van Slobbe, directeur van de Stichting wAarde, al lid van het Algemeen Bestuur, werd benoemd tot lid van het Dagelijks Bestuur. Herman Ploem is benoemd tot penningmeester van de Stichting. Herman is bedrijfs-econoom, heeft eerder gewerkt als controller bij de Directie Natuur van het Ministerie van Economische zaken, Landbouw & Innovatie en werkt nu als senior auditor bij de interne Audit Dienst van dit ministerie. Met deze benoemingen heeft het bestuur twee enthousiaste en deskundige personen in huis gehaald.

Op de vergadering is ook een vervolg gegeven aan de discussie die al eerder binnen het DB is gestart, namelijk hoe kan de Stichting bijdragen aan het maatschappelijk debat rond natuurbescherming? De ideeën die naar voren kwamen, benadrukken de rol van de Stichting als initiator en katalysator van nieuwe onderwerpen in het publieke debat. Ook de bevoegenheid en het idealisme die Heimans en Thijsse vroeger uitstraalden worden graag terug gezien. En een heel belangrijk punt: we moeten zorgen dat we jongeren bij natuur en bij de Stichting betrekken. Niets ten nadele van onze oudere donateurs, maar verjonging van ons bestand is een belangrijk aandachtspunt. Jongeren erbij betrekken: we zijn begonnen met het uitschrijven van een filmwedstrijd voor jongeren, gekoppeld aan het symposium van 20 september. We zijn benieuwd hoeveel filmpjes er binnen zullen komen! En in het DB praten we verder hoe we invulling gaan geven aan het aantrekken van jongeren, en het katalyseren van het natuurdebat.

Ten slotte hoop ik dat we velen van u mogen ontmoeten op ons symposium "Natuur en Gezondheid" op zaterdag 20 september in Amsterdam. Zie verder in de Nieuwsbrief.

Harmke van Oene (secretaris)

Jaarvergadering van de Stichting met programma voor de donateurs op 22 februari 2014

Huishoudelijke vergadering

Tijdens de door steeds meer donateurs bezochte vergadering van het Algemeen Bestuur kwamen beleids- en bestuurszaken uit 2013 aan de orde. De deelnemers keken terug op het geslaagde symposium "De relatie tussen mens en natuur in een verstedelijkte samenleving" dat in april in Wageningen werd gehouden. Prinses Irene reikte daar ook de Heimans en Thijsse Prijs uit aan VARA's Vroege Vogels, een welverdiende winnaar.

Er is in 2013 hard gewerkt aan de collecties van de Heimans en Thijsse Stichting. De bibliotheek is gesaneerd en nu in zijn geheel opgenomen in de aantrekkelijke zaal op de eerste verdieping van het Hugo de Vriescentrum. De herziene catalogus van de tijdschriftencollectie, die een beschrijving geeft van de tijdschriften in bezit van de Stichting, kwam gereed. De fysieke collectie is nu beperkt tot een serie tijdschriften die direct met de basisactiviteiten van de Stichting te maken hebben. Andere tijdschriften zijn afgestoten, gedeeltelijk door deze aan te bieden aan deponerende bibliotheken, zoals de Koninklijke Bibliotheek en de bibliotheek van Naturalis. In de tijdschriftencatalogus is aangegeven welke bibliotheken deze voor ons nu 'virtuele' tijdschriften in bezit hebben. De traditionele boekenmarkt in de ochtend trok weer de nodige belangstelling.

De voorgenomen overdracht van de archieven in permanente bruikleen aan de Artis Bibliotheek verloopt niet zo voorspoedig als verwacht. De interne procedures bij de Artis Bibliotheek vragen veel tijd. Ook werd een subsidieaanvraag bij het Prins Bernhard Fonds maar voor een vijfde deel van het aangevraagde subsidie verleend. Het bestuur van het Heimans en Thijsse Steunfonds heeft echter besloten een onvoorwaardelijke bijdrage van € 50.000 te verlenen om de overdracht van de archieven mogelijk te maken.

In 2013 heeft de Heimans en Thijsse Stichting afscheid moeten nemen van onze bibliothecaris René van Hees omdat de financiële ondersteuning van zijn positie sterk verminderde.

Model van een Veolia trein met een afbeelding van Thijsse erop; De 'echte' trein rijdt op de zogenaamde Heuvellandlijn tussen Maastricht en Kerkrade. De Stichting bezit een exemplaar. Zie ook de website.

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Jan Joost ter Pelkwijk

Na afloop van de huishoudelijke vergadering gaven Frans Beekman en Wouter Renaud een boeiende voordracht over 'De verzameling Jan Joost ter Pelkwijk (1914-1942), in het bijzonder zijn unieke zelf getekende vogelgids voor Suriname'.

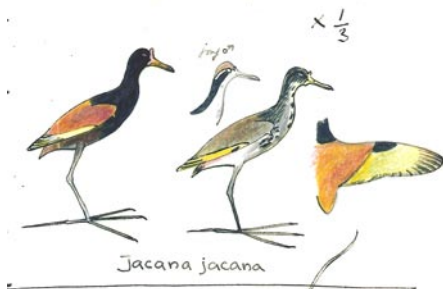
Zij vertelden, in zijn honderdste geboortjaar, over het korte leven van een veelbelovend veldbioloog en ecooloog, die in 1942 in de Javazee sneuvelde. Hun causerie was gebaseerd op het archief van Jan Joost (door zijn vrienden Pelk genoemd), dat door zijn broer Joop (gesneuvelde in 1947) uit Nederlands-Indië naar Nederland is verzonden en in bewaring was bij Pelk's zuster Lies Gorter-ter Pelkwijk. Na haar overlijden in 2003 kwam de 'koffer van Pelk' in november 2003 via haar schoonzus Dieuwke ter Pelkwijk in bezit van de Heimans en Thijssse Stichting.

Frans Beekman (l) en Wouter Renaud (r) met de 'koffer van Pelk'. Rechts een door Pelk geboetseerd masker van een Groenlandse onderwijzer.

In hun voordracht lieten Frans en Wouter onder meer het ontwerp van een veldgids voor de vogels in Suriname zien, die Jan Joost tijdens onderzoek in het voorjaar van 1940 in het American Museum of Natural History in New York maakte ter voorbereiding op het ornithologisch onderzoek in Suriname, waaraan hij nooit is toegekomen.

Leljacana, *Jacana jacana*, een algemene moerasvogel in Suriname.

Ook kregen de donateurs twee gipsen maskers te zien, van Pelk zelf en van een Groenlander, welke laatste Jan Joost in 1933 maakte na zijn reis met Frans Kooijmans naar Groenland om Niko en Lies Tinbergen daar op te halen (zie Hans Kruuk, *Niko's Nature*, 2003, p. 59-69).

Kortom, de 'koffer van Pelk' is een schatkist van parels die Jan Joost verzamelde en maakte in zijn korte leven. Een belangrijke introductie op Pelk is zijn charmante boek "Deze mooie wereld": een verzameling van opstellen en tekeningen, dat door Niko Tinbergen in 1948 is uitgegeven. Warm aanbevolen! Verkrijgbaar op Internet.

Er viel tijdens de borrel na afloop veel na te praten!

Afscheid van Hugo Bunte: "Het gaat zoals het gaat":

Vorig jaar trad Hugo Bunte af als penningmeester van de Heimans en Thijssse Stichting en van het Heimans en Thijssse Steunfonds. Tijdens de vergadering van het Algemeen Bestuur in februari 2014 namen we afscheid van één van een kleine groep van mensen, die enorm veel voor de Stichting hebben betekend.

Hugo trad in 1974 in dienst van het IVN, Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid. Na de verhuizing van het IVN naar de Plantage Middenlaan (naast Artis) in Amsterdam begon de collectie van de Heimans en Thijssse Stichting zich verder te vormen. Toen Ko Zweeres aan het eind van de jaren '70 met pensioen ging, stelde hij voor dat Hugo het penningmeesterschap van de Heimans en Thijssse Stichting op zich zou nemen.

De collectie van de Heimans en Thijssse Stichting (toen nog Heimans en Thijssse Bibliotheek en Archief) was verspreid. De collectie van Jaap Zwier, die na het Thijssse-jaar in 1965 begonnen was publicaties van Heimans en Thijssse te verzamelen, stond in enkele kasten op het kantoor van het IVN, een ander deel stond thuis bij de directeur van Artis, Bart Lensink, toen ook bestuurslid.

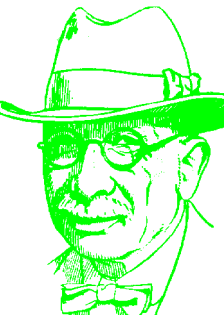
In het bestuur van de stichting zaten nadien ook Ton Coops, inspecteur bij Natuurmonumenten, en Arie Bakker, werkzaam bij Staatsbosbeheer. Behalve Jaap Zwier was ook Marga Coesèl toen al bezig met de collectie.

In de kluis van het IVN lag een niet-uitgegeven manuscript van Jac. P. Thijssse. Hugo stelde voor om te proberen dat bij de gelegenheid van de 50e sterfdag van Thijssse in 1995 uit te geven. Ook organiseerde de stichting een symposium in de Koningszaal van Artis. De uitgave van het album "Eik en Beuk", dat bestond uit het manuscript van Thijssse en bijdragen van Ton Coops, Vijko Lukkien, Jaap Mennema, Wim van Leeuwarden en Victor Westhoff, was een groot succes. De opbrengst van de 80.000 verkochte exemplaren werd ondergebracht bij het Heimans en Thijssse Steunfonds, om met de rente van het kapitaal het werk van de Heimans en Thijssse Stichting te ondersteunen.

Het is ook duidelijk dat 1995 het jaar was, waarin de collecties van de Heimans en Thijssse Stichting sterk begonnen te groeien. Daarvoor bood het IVN, dat inmiddels was verhuisd naar het Hugo de Vriescentrum, ook aan de Plantage Middenlaan, onderdak. De boeken in de prachtige kleine bibliotheek, op de eerste verdieping; de tijdschriften en archieven in de kelder.

Bij het afscheid van Hugo in februari, roemde ik namens het bestuur een aantal eigenschappen van Hugo, die ook belangrijk zijn voor de rol die hij voor de Heimans en Thijssse Stichting en het Heimans en Thijssse Steunfonds heeft gespeeld. Naast Hugo's toewijding en nauwgezetheid heeft zijn loyaliteit voor de natuur en de natuureducatie gezorgd voor een waardevolle continuïteit van bestuur. We zijn Hugo daar buitengewoon dankbaar voor.

Maarten Smies

Boekbespreking

Marga Coesèl: Eli Heimans, 2014. *Uit de schaduw van Jac. P. Thijssse*. Heimans en Thijssse Stichting, Amsterdam. ISBN 978-90-821800-0-8. Paperback, 95 pp. Prijs €15,- incl. verzendkosten. Te bestellen via de website van de Heimans en Thijssse Stichting (zie colofon).

Dit prachtig uitgevoerde boekje, dat Marga tijdens de jaarvergadering presenteerde (zie foto's), is een waardig eerbetoon aan Eli Heimans die honderd jaar geleden is overleden. Marga heeft een kort, krachtig en overtuigend boek geschreven over deze buitengewoon productieve natuurliefhebber en docent.

Het is bijna niet te geloven wat Heimans in zijn 43-jarig leven heeft gedaan en bereikt. Elke dag heeft hij geschreven en tekeningen gemaakt, en in dit boek staan daarvan veel voorbeelden. Het is een plaatjesboek, maar de tekst maakt duidelijk dat Eli Heimans elke minuut van zijn vrije tijd nuttig heeft besteed.

Eli werd geboren in Zwolle in 1861 en ging naar de HBS, die hij voortijdig moest afbreken om voor de stoffenververij van zijn vader bij de boeren verfoegd op te halen en te bezorgen. Hij maakte daarvoor lange voettochten en bestudeerde dan de wilde planten met een zakflora. Later, toen hij in Amsterdam woonde, heeft hij met Thijssse een eigen flora gemaakt, de voorloper van de huidige Heimans, Heinsius en Thijssse (HHT). Later volgde hij de opleiding tot onderwijzer en haalde naast zijn onderwijzersakte diverse andere diploma's en de hoofdakte.

Het eerste boek dat Eli Heimans publiceerde was Willem Roda, een avontuurlijk jeugdboek. Maar hij was vooral actief in het moderniseren van het onderwijs. Er was geen nieuw tijdschrift voor onderwijzers of Heimans zat in de redactie; hij hield voordrachten, schreef lesmethodes, ging met zijn schoolklas naar buiten en schreef daar weer een handleiding over.

Vanaf 1893 werkten Heimans en Thijssse samen. Ze schreven in totaal negen boekjes over de natuur, die door hun sprankelende tekst en fraaie plaatjes een groot succes waren. Daarnaast begonnen zij in 1896 het tijdschrift *De Levende Natuur*.

Diverse natuurminnende verenigingen werden opgericht: de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (nu KNNV), Natuurmonumenten, de Mycologische Vereniging, en bijna overal zat Heimans in het bestuur. Ook schreef hij wekelijkse columns in de [Groene] Amsterdammer. Later in zijn leven kregen Zuid Limburg en de geologie zijn interesse: hij schreef *Uit ons Krijtland* en vervolgens een *Geologieboekje*: een ABC voor beginners.

Vernieuwing in het onderwijs en natuureducatie waren de levenstaken van Heimans. Zijn Kennis der Natuur eindigt met zijn droom dat natuuronderwijs allen aanspreekt.

Een uitgebreidere versie van deze bespreking staat op de website.

Riemke Riemersma

Symposium op 20 september 2014 over "Natuur en gezondheid"

Graag nodigen we u uit voor het Heimans en Thijssse Symposium 2014 op zaterdag 20 september in Amsterdam. Het thema is: 'Natuur en Gezondheid'. Verschillende sprekers onderzoeken hoe natuur en gezondheid met elkaar verbonden zijn en van elkaar kunnen profiteren. Hoe gezond dacht men vroeger dat natuur was? Wat is tegenwoordig bekend over natuur en gezondheid, en hoe wordt dit gebruikt voor beleid en natuurbeheer? Hoe gaan artsen in hun dagelijkse praktijk om met natuur? Ook vindt de prijsuitreiking plaats van een filmwedstrijd over "Natuur als medicijn". Het volledige programma en een aanmeldingsformulier zijn te vinden op onze website. Zie verder beneden.

Het symposium vindt plaats in debatcentrum De Rode Hoed in Amsterdam. Het programma duurt van 14.00-18.00 uur. Deelname aan het symposium kost €7,50 (voor studenten gratis). Zie de website voor informatie en aanmelding, die ook kan worden gestuurd naar Marjolein Kloek, p/a Droevendaalsesteeg 3a, 6708PB Wageningen.

Filmwedstrijd

Jongeren van 15 tot 30 jaar worden uitgenodigd een korte film (2 tot 4 minuten) te maken over "Natuur als medicijn". Prijsvraag en symposium worden mede-georganiseerd door InnovatieNetwerk en Stichting wAarde. Voor informatie en aanmelding, zie de website.

Marjolein Kloek

Heimans en Thijssse Prijs 2015

De Heimans en Thijssse Stichting wil in 2015 opnieuw de Heimans en Thijssse Prijs toekennen. Deze prijs is een erkenning van het werk van personen, groepen van personen of organisaties die een bijdrage aan de samenleving hebben geleverd in de geest van Eli Heimans en Jac. P. Thijssse.

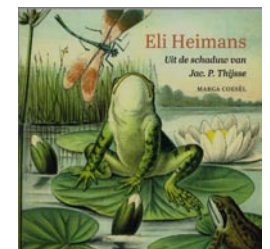
Eli Heimans en Jac. P. Thijssse verrichtten aan het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw baanbrekende activiteiten op het gebied van natuurbeleving, natuurstudie en natuurbescherming in Nederland.

Iedereen kan een voordracht voor de toekenning van de Heimans en Thijssse Prijs indienen bij het Dagelijks Bestuur van de Heimans en Thijssse Stichting. Hiervoor is een formulier beschikbaar op de website van de Stichting. Voor nominaties, beoordeling en toekenning geldt het Reglement van de Heimans en Thijssse Prijs, dat op de website staat (zie colofon). Daar worden ook alle vroegere prijswinnaars vermeld.

Nadere informatie: Maarten Smies, telefoon 070 3268365, e-mail maarten@smies.org

Marga Coesèl tijdens de presentatie van haar boek over Eli Heimans.

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Wie Is....? nr. 4 Jan Wartena

In 2008 ontving Jan Wartena de Heimans en Thijssse Prijs voor zijn veelzijdige en langdurende natuur-educatieve werk en activiteiten.

In zijn huis, één van de oudste boerderijen van Vledder, staat de 'Bronzen Spreeuw' prominent in de woonkamer en Jan zegt dat die prijs voor hem een geweldige erkenning was en is.

Jan Wartena volgde na de HBS één jaar de tuinbouwschool, maar ging daarna als tuindersknecht aan het werk. In 1954 trad hij in dienst van Staatsbosbeheer, waar hij bij de afdeling Natuur en Landschap botanische inventarisaties uitvoerde. Hij volgde zijn eigen interesse in educatie, waarvoor aanvankelijk weinig begrip was. Dat veranderde toen hij in zijn vrije tijd een boekje 'Natuur en landschap van Waterland' had geschreven. Dit was deels geïllustreerd met eigen tekeningen, en werd door Staatsbosbeheer in 1966 uitgegeven. Hij kreeg toen de kans om met Staatsbosbeheer op Texel met schoolklassen te gaan werken.

Dienst School- en Kindertuinen

In 1964 ging Jan aan het werk bij de gemeentelijke Dienst School- en Kindertuinen (DSK) in Den Haag, toen nog een kleine dienst onder leiding van Jan Nijkamp. Jan begon met het beheer van de wetenschappelijke tuin 'De Heimanshof', die in 1935 in het Zuiderpark is aangelegd. Geleidelijk kwam hij meer en meer aan het werk in de educatieve sector van de dienst. Naast het reguliere werk maakte hij ook bijdragen voor 'Natuur van de maand', dat de dienst uitgaf. De jaargangen van dit blad zijn vrijwel compleet beschikbaar bij de Heimans en Thijssse Stichting. Dit eenvoudige tijdschriftje in zwart-wit met heldere illustraties, bevatte voor de toenmalige 'schoolbiologen' een schat aan informatie. Zij keken er maandelijks reikhalzend naar uit. Lang was het één van de weinige bronnen waar je uit kon putten om leerkrachten te ondersteunen bij hun natuuronderwijs.

In de zomers was Jan docent bij de Biologische Werkkampen voor het Onderwijs (BWO) van de KNNV, de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. Deze kampen, die onder leiding van Harry Wals tot grote bloei kwamen, brachten Jan en zijn collega-docenten in alle landschappen van Nederland. Ook deze BWO-kampen, met meestal meer dan 100 deelnemers, waren een bron van inspiratie voor

onderwijzers en schoolbiologen.

In 1974 ging Jan naar Wilhelminaoord, waar de Gemeente Den Haag het Rustoord II van de Maatschappij van Weldadigheid had gekocht. Harry Wals, toen directeur van DSK, ging er eens met een groep ambtenaren heen en claimde het onmiddellijk als een Buitencentrum voor zijn dienst. Jan kreeg de opdracht om daar 'al doende' binnen één jaar 'School in Bos' op te zetten, waar groepen 7 en 8 van basisscholen in een week een ontdekkingsreis maken van de steentijd tot nu over de relatie tussen mens en natuur. Het werd een gestructureerd programma met een consistente lijn dat in de loop van de jaren verder is ontwikkeld. Dit jaar bestaan het Buitencentrum en 'School in Bos' veertig jaar! En nog steeds ontvangt het Buitencentrum het hele jaar rond wekelijks een grote groep leerlingen van de basisscholen in Den Haag.

Posters en tekeningen over de relatie tussen natuur en mens

Het is onmogelijk om voorbij te gaan aan de serie educatieve natuurposters die Jan Wartena sinds de jaren '70 van de vorige eeuw maakte, zoals de knotwilg, de houtwal, het water en het bos, die zijn uitgegeven door het IVN en het Buitencentrum en de schapenposter die hij maakte voor de spinnewiefabrikant Louët. Het zijn stuk voor stuk pareltjes van didactische vormgeving, met een centrale tekening van het hoofdthema, omgeven door een of meer randen met detailtekeningen, die in het bijzonder de relatie tussen de natuur van het hoofdthema en de mens verbeelden. Recent heeft Jan nog een serie van vier posters gemaakt over de tuin in de vier seizoenen. Deze zijn nog steeds te koop.

En dan is er nog de poster met strip over de Geschiedenis van het Landschap, die in zwart-wit getekend (met één rood accent) een beeld geeft van de ontwikkeling van het landschap op een en dezelfde plek door de eeuwen heen.

'Okers en Spinsels' in Museums Vledder van 11 juni tot 28 augustus 2014

Naast zijn werk als schoolbioloog heeft Jan Wartena zijn hele leven getekend en geschilderd. Hij schreef een aantal boeken die hij ook illustreerde en maakte veel didactisch materiaal, zoals zijn natuurposters. De studie van planten en insecten is een rijke bron van inspiratie, maar ook heeft hij een groot aantal in vorm en stijl verschillende landschappen geschilderd.

Een overzicht van zijn werk is momenteel te bewonderen op de tentoonstelling 'Okers en Spinsels' in de Museums Vledder tot 28 augustus 2014.

Lydia Haafkens en Maarten Smies

Heimans en Thijssse Stichting

De Heimans en Thijssse Stichting beheert een bibliotheek en een archief met materiaal over de ontwikkeling in het denken over en het omgaan met de natuur. Activiteiten op deze terreinen worden bevorderd door o.m. het toekennen van de Heimans en Thijssse Prijs. Men wordt donateur van de Stichting door €22,50 studenten €10,00; instellingen minimaal €65,-) over te maken op rekening NL52 INGB 0003 8310 69 t.n.v.

Heimans en Thijssse Stichting, Amsterdam, onder vermelding van 'donatie'. Men ontvangt dan de Nieuwsbrief en uitnodigingen voor manifestaties.

Adres

Postbus 20123
1000 HC Amsterdam
heimans-en-thijssse-st@planet.nl

Website

www.heimansenthijsssestichting.nl

Secretariaat,

Bibliotheek en Archief

Hugo de Vries-Centrum
Plantage Middenlaan 2c
1018 DD Amsterdam
Bibliotheek en archief zijn toegankelijk op vrijdag van 10.00 - 16.30 uur en op afspraak.

Dagelijks Bestuur

F. Berendse, voorzitter
tel. 0317 484973
frank.berendse@wur.nl
H. van Oene, secretaris
tel. 0318 847782
vanoene@upcmail.nl
V.H.R. Ploem, penningmeester
tel. 070 3268414
herman.ploem@rvo.nl
M. Smies, Heimans en Thijssse Steunfonds
tel. 070 3268365
maarten@smies.org
P.C. de Hullu
tel. 024 7410701
e.dehullu@science.ru.nl
M. Kloek
tel. 0317 485181
marjolein.kloek@wur.nl
Th. van Slobbe
tel. 024 6844836.
t.vanslobbe@waarde.nl
F. Saris
tel. 024 7410411
frank.saris@sovon.nl

Webmaster

H. Kuyvenhoven,
tel. 030 6665261
herbert.rita@zonnet.nl

Eindredactie Nieuwsbrief

E. van der Maarel
tel. 0561 430760
eddy.arteco@planet.nl